

Nkomngop, l'amic blanc que fa sabates

JORDI PI

Jordi Sabater i Pi va entrar en contacte amb els goril·les l'any 1956, molt abans de rebre formació acadèmica.

Jordi Sabater i Pi
(Barcelona, 2 d'agost
del 1922 – 5 d'agost
del 2009) va ser, amb
Jane Goodall, el primer
d'aplicar el concepte de
'cultura' als ximpanzés.

Jordi Sabater i Pi era un dels darrers exemplars de científics aventurers nascuts gairebé per generació espontània, perquè no tenia estudis universitaris ni cap formació específica en biologia quan va començar a aplicar l'observació metòdica al seu entorn. Com Jane Goodall o Diane Fossey, dues investigadores dels primats conegudes –i reconegudes– internacionalment, Sabater i Pi no havia passat per l'acadèmia quan es va trobar, per primera vegada, cara a cara amb un goril·la, el 1956, a la regió de Mokula. Hi va anar acompanyat d'un comerciant d'animals, Lluís de Lassaletta. Hi anà expressament per veure els goril·les i començar a investigar-los, tot i que ell treballava encara en una plantació, coordinant les feines agrícoles. La seva curiositat innata ja l'havia empès a estudiar els nadius de l'ètnia fang, els seus tatuatges i la seua llengua –en la qual Sabater era conegut per *Nkomngop*, 'amic blanc que fa sabates'–, o bé els ocells indicadors de la mel, un ocells estranys que s'alimenten de la cera de les abelles i que eren de molt interès per als nord-americans, que es pensaven que podien ser de gran ajuda per a guarir la tuberculosi: havien observat que el bacil de Koch tenia una capa protectora, molt similar a la cera, que el feia immune als medicaments i volien estudiar com actuaven els enzims dels estòmacs d'aquests ocells ceròfags per poder atacar el bacil.

Però els primats exercien sobre Sabater una atracció especial, una fascinació que era compartida per algunes institucions nord-americanes, però no pel Zoo de Barcelona, institució per a la qual treballà a partir del 1958, segons que explicava a la seva biografia, *Okorobikó*. "El mateix director del zoo, Antoni Jonch, que administrativament

era el meu cap, estava en contra que dediqués gaire temps a fer recerca. Però jo en feia, moltes vegades sense ni tan sols consultar-li-ho. I quan li convenia, s'atribuïa els èxits d'aquesta recerca com si fossin coses pròpies del programa de treball del centre. 'Al centre d'Ikunde –va dir un cop– estem treballant sobre els goril·les.'"

La beca i el suport de la National Geographic Society a partir del 1966 van ser fonamentals perquè poguera continuar les investigacions sobre primats sense haver de patir –tot i que el zoo li va reduir el sou en saber que tenia la beca. Això no va canviar el seu ritme de treball, car la troballa de Nfumu, Floquet de Neu, es va produir precisament quan el Zoo de Barcelona li oferia les condicions més precàries.

Tanmateix, la contribució científica més important de Sabater i Pi va ser d'aplicar el concepte de cultura als ximpanzés, a la mateixa època que ho feia Jane Goodall, que treballava a l'altra banda de l'Àfrica, a Tanzània, també amb ximpanzés.

El 1968, a la selva d'Okorobikó, Sabater i Pi va veure per primera vegada quatre o cinc bastons clavats a terra sobre uns termiters. La sospita que pogueren ser obra de ximpanzés –perquè en aquella zona no hi havia ni pigmeus ni fangs– se li va confirmar uns quants mesos més tard, quan en va tornar a trobar, una altra volta prop d'un termiter. El 26 de setembre del 1968 va anotar al seu quadern de camp la primera observació d'una cria de ximpanzé aprenent a fabricar bastons tot jugant: "Puc veure com el petit ximpanzé clava el bastó a terra; ho fa sostenint la branca mitjançant el mètode conegut amb el nom de *power grip* o 'agafada de força'. A les 10.15 hores el petit crida i el grup marxa, sense fer cap soroll, tal com havien arribat. Vaig al lloc on eren els ximpanzés i comprovo que la branqueta que feia servir el petit és clavada a terra, al

La fascinació que
els primats exercien
sobre Sabater no
era compartida pel
Zoo de Barcelona

costat d'un arbust. [...] En aquest indret no hi ha cap termiter."

Anys més tard publicà la descoberta i, el 1974, Sabater i Pi exposà a la revista japonesa *Primates* la teoria de les tres àrees culturals, que dividia els ximpanzés en cultures diferents, segons que treballaren amb bastons, com els d'Okorobikó; amb lianes i fulles, com els simis que havia observat Goodall durant anys a la regió del llac Tanganyika; o amb pedres, com els ximpanzés d'una àmplia regió "que comprèn Costa d'Ivori, Guinea Conakry, Ghana i Libèria". De llavors ençà, la teoria de les àrees culturals ha estat comprovada amb l'ajuda de l'arqueologia i l'observació directa i ha esdevingut extraordinàriament complexa, perquè s'han arribat a observar 42 comportaments culturals: "Els autors –explicava Sabater i Pi a *El traç de la natura*– van estandarditzar seixanta-cinc categories de comportament, des de rituals per a l'aparellament fins a l'ús d'instruments. De totes aquestes, els investigadors en van trobar quaranta-dues que es realitzaven de manera diferent en diverses comunitats –o bé que es feien en algunes i no en altres–. Tres d'aquests hàbits tenien diferències que es podien explicar per raons ambientals, però trenta-nou han de respondre a diferències culturals."

Sabater i Pi critica que el concepte de cultura siga, habitualment, restringit a l'espècie humana, perquè ara ja s'ha demostrat que, si més no, els grans simis tenen la capacitat de transmetre coneixements de generació en generació. A la seua biografia, *Okorobikó*, Sabater i Pi proposa una explicació per a aclarir a quin principi o finalitat respon aquesta "transferència d'informació": "Jo crec que la cultura respon al principi d'economia biològica. És a dir, que el nostre cervell ha de tenir un punt de referència davant la infinitat de possibilitats de resposta que té davant seu; ha de saber a què atènyer-se. I, avui, gràcies a aquest 'codi' anomenat cultura, construït a través d'una història evolutiva de centenars de milers d'anys, aquest cervell nostre ja sap què ha de contestar."

Per a l'*amic blanc que fa sabates*, aquesta va ser sens dubte la seua gran aportació a la cultura.

Alex Milian